

Tenint en compte el fons documental sobre el qual s'ha bastit la nomenclatura, molts dels articles tracten terminologia jurídica, noms d'impostos, noms de monedes, repartició i ús de la terra, noms de mesures per al gra, termes relacionats amb el bestiar o l'apicultura, noms d'oficis i càrrecs, i també termes de la construcció i de les edificacions. Un grup de mots que dona formacions curioses des de la perspectiva d'un catalanoparlant és el de les designacions dels espais de temps cronològic. Començant pels noms de mesos, des del *somartraz* m. «sixième mois de l'année, juin» (p. 666), derivat de *somart* m. «terre labourable en friche, jachère» o sigui 'guaret';³ al *verseret* m. «période du premier labour, mois de juin» (p. 731), creat a partir de *verser* v. 'labourer', que en la major part de testimonis apareix amb els seus cohipònims *vayn* m. 'tardor', d'origen germànic, i *tremois* m. 'març' o sigui el moment en què se sembra el gra que trigarà tres mesos en madurar; o el *fenal* m. «mes on es recull el fenc, juliol». El primer dia d'agost, festivitat de Sant Pere ad Vincula, es designa amb la locució *goule aout*, literalment la 'gola' d'agost. També designacions de dies concrets: *demengedi* m. 'diumenge' de la secció de diccionari francoprovençal (p. 770), creació feta a partir de la sèrie de noms de dies de la setmana amb *-di* posposat. En el mateix camp semàntic, hi trobem formacions que mostren la riquesa de mots regionals com *bruvenie*, *barphenie* f. «festa de l'Epifania», adaptació lorenesa del mot culte EPIPHANIA, que mostra aquesta adaptació irregular que trobem sovint en mots savis pertot en la Romània. També la *Chandelse* f. i les *Chandoiles* f. pl., denominacions de la festa de la Candelera, ben documentades. O l'*oitable* f. pl., la vuitada d'una festa religiosa, usat sempre en plural i amb la modificació analògica del sufix. Clourem aquest repàs dels termes que designen els espais de temps cronològic amb l'hàpax *tarcessons* f., en un document de 1293, «tardor», el nom de l'estació tardana que, amb la presència del continuador de l'adjectiu llatí *TARDUS*, ens evoca la nostra tardor.

Però, més enllà dels detalls interessants que hi pugui trobar cada lector en funció dels seus interessos, cal destacar l'interès metodològic que té el diccionari; els regionalismes medievals han estat poc estudiats, en general, en qualsevol domini lingüístic romànic; és una tasca que es podria emprendre i aquest diccionari representa un model a imitar. També el projecte de *Documents linguistiques galloromans* podria ser pres com a model en altres zones de la Romània.

Maria-Reina BASTARDAS I RUFAT
Universitat de Barcelona

CREVATIN, Franco / RUFFINO, Giovanni / TELMON, Tullio (ed.), con la collaborazione di BARBON, Andrea / RETARO, Valentina (2023 i 2024): *Atlante Linguistico Mediterraneo*. Palermo: Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani / Fondazione Giorgio Cini Onlus, vol I, 248 p.; vol II, 212 p.

Hem de rebre amb joia l'aparició d'aquests dos volums de l'*Atlante Linguistico Mediterraneo*, una gegantina empresa lingüística, «la più grande della geolinguistica del secolo scorso» (Ruffino), iniciada per Gianfranco Folena i Manlio Cortelazzo, sota l'impuls de Mirko Deanović, cap als anys 50 del segle passat, que presenta la terminologia del món mariner i

3. Cal llegir *saint Gengoult* en el testimoni de 1356, en lloc de «le jour de feste faint Gengoult, en may». Efectivament, sant Gangolf se celebra l'11 de maig.

halièutic, que, al final de la seva publicació, comprendrà un total de 850 unitats recollides per experts lingüistes en 165 ports del Mediterrani, de la Península Ibèrica al Mar Negre, després de quinze anys d'enquestes. Un rosari de perles precioses que engalana el patrimoni lingüístic i cultural del Mediterrani. Els materials es custodien a la Fondazione Cini (illa de San Giorgio Maggiore, Venècia), avui centre d'estudis sobre la cultura i la civilització italiana i punt de trobada de debats sobre problemes de la contemporaneïtat, però aquells materials fins ara no havien vist la llum pública; val a dir, que l'esmentada Fondazione es va mostrar sempre generosa davant la demanda d'informació de dades del seu arxiu, com jo mateix en soc testimoni. Gràcies a la inquietud de Giovanni Ruffino i Tullio Telmon i la col·laboració del Centro di Studi Filologici e Linguistici Siciliani i la Fondazione Cini s'ha pogut emprendre la publicació de tan ingent obra tot descartant la idea inicial de procedir a una representació cartogràfica per procedir a una llista de mots, que han estat objecte d'un tractament informàtic digital, dirigit per Andrea Barbon, i d'una revisió general d'unificació de transcripcions fonètiques, que a voltes eren diferents segons els exploradors, una feina ímproba duta a terme per Valentina Retaro. Els resultats s'exposen en dues columnes, amb eventual remissió, en nota, a detalls complementaris (precisió semàntica, gènere del mot, etc.). En la Introducció figuren el registre de conceptes, els noms dels investigadors, els diversos comitès científics, el valor dels grafemes, els diacrítics, i les localitats explorades s'han classificat en àrees («Portoghese, Spagnola, Catalana, Occitana, Ligure e Medio-Alto Tirrenica, Tirrenica Centromeridionale, Adriatica Occidentale e Centro-Meridionale, Alto Adriatica, Adriatica Orientale, Greca Ionica, Greca Egea, Pontica, Turca, Cipriota, Medio Orientale, Nord Africana e Maltese»), mentre que es reserva per a un volum a part la llista dels punts enquestats, amb la informació pertinent. El vol. I comprèn els conceptes que van de 7 a 113 i el vol. II, de 114 a 206.

Cal tenir en compte que les enquestes es van dur a terme cap a la meitat del segle xx i que, per tant, reflecteixen l'estat de cada llengua d'aquesta època, que, després de tres quarts de segle, en bona part haurà canviat. En qualsevol cas són preciosos els materials recollits, mantinguts o supervivents, testimonis d'un patrimoni valuós, que permet estudis comparatius, que visibilitzen la unitat i les diferències del vocabulari mariner, les influències sofertes, la personalitat d'algunes llengües i/o dialectes, la comparació amb formes actuals, etc. He resseguit amb plaer les columnes dels dos volums i, a partir de la informació relativa al català, faré primerament uns comentaris generals i després em fixaré en consideracions sobre els resultats referents a la nostra llengua.

L'àrea lingüística catalana figura amb dotze punts, deu de les enquestes dels quals van córrer a càrrec del gran lingüista menorquí Francesc de B. Moll (la Vilajoiosa, Cullera, Peníscola, Eivissa, Port d'Andratx, Cala de l'Ametlla, Vilanova i la Geltrú, Blanes, L'Escala), autor del monumental *Diccionari català-valencià-balear*, mentre que les de Banyuls (Roselló [França]) i l'Alguer (Sardenya [Itàlia]), fora de l'administració espanyola, van ser dutes a terme per Louis Michel i Oronzo Parlangeli respectivament. Les exploracions de Moll van tenir lloc els anys 1963, 1966, 1967 i 1970; la de Michel, el 1963; i les dues de Parlangeli, el 1963.

Una visió general dels resultats manifesta sovint una remarcable unitat de solucions de les costes romàniques, com en el concepte 'mar', que, amb les seves variants, arriba a l'àrea Pontica, interrompuda per l'àrea grega de *thalassa* i després per formes àrabs de l'àrea turca i següents; també el tipus "salpar" s'estén fins a l'àrea Pontica i el concepte 'negar-se', 'ofegar-se', fins a l'àrea Alto Adriatica; és interessant el cas del cat. *nostramo*, que, sota variants

romàniques (*nuastrome*, *nostromu*, *lostromo*, etc.), continua fins a l'àrea Greca Jonica i pot replantejar l'origen català del mot (*DECat*). En canvi, aquesta unitat, si es compara amb la d'altres costes, ofereix un fort contrast amb els resultats de la costa atlàntica, que aquí no s'estudien, però que es poden veure al *Léxico de los Marineros Peninsulares* (1985-1989), de Manuel Alvar, per exemple en relació als noms dels vents (I, p. 71-77), on s'oposen els tipus mediterranis "gregal", "tramuntana", "llevant", "xaloc", "migjorn", "llebeig" i "ponent" als atlàntics "nordeste", "norte", "este", "sureste", "sur", "suroeste" i "oeste", respectivament. D'altra banda, és interessant de verificar la relació del català amb l'occità, dues llengües bessones, unides evidentment per paralelismes com *bufar* = *büfar*, *bonança* / *bonaça*, *s'aixeca* (el sol) = *se leva*; *negar-se* = *negar-se*; *per fora*, *a la forària* = *per fora*; els noms dels vents, ja esmentats; però tampoc falten les diferències (*arc de Sant Martí* / *arquet*, *arc-en-ciel*; *primavera* / *printemps*; *primavera d'hivern* / *outuno*; *sorra* / *sabla*, etc.). També cal remarcar les llacunes lèxiques d'alguns conceptes, com el de 'llum de Sant Telm o el del 'miratge' (*Fata Morgana*); o l'escàs ús del der. del llatí **PLOIA* (cl. *PLUVIA*) en català, per al qual, en comptes del derivat *pluja*, apareixen *ploguda*, *aigua del cel*, etc., com semblantment passa en altres llengües on s'usa *akua*, *egua*, etc.

Centrem-nos ara en l'àrea catalana. En fonètica, observem la *n* adventícia de *bonança* provocada, com en el castellà *bonanza*, per assimilació progressiva, i la de *les Cambrelles* 'Cabrelles, Plèiades' (L'Escala), d'aparició no justificada, si no és per homonimització amb *cambra*; la -*n* final de *tron* 'tro' mantinguda anòmalament en eivissenc; el lambdaisme de *blandar* des de *brandar*, amb el deverbial *blandaes*; o la conversió de la bategant en vibrant en la variant valenciana *derriva* de *deriva* i en *barromera*, de *bromera*, en aquest cas a partir de **boromera* i amb centralització de la vocal inicial. Notem també l'aglutinació del pronom *es* en *espondre's* (el sol) de la Vilajoiosa, generat a partir de "el sol *es pon*".

En morfologia, es registra l'alternança de gènere en el mot *corrent*, usat escassament com a masculí (dues ocurrències), que és la forma normativa (des del DG 1932), enfront de l'ús més habitual femení (vuit ocurrències); en canvi, *el senyal* (vuit ocurrències), de la proposta normativa, és clarament predominant sobre *la senyal* (Cullera).

En lèxic sorprèn la pràctica absència de *duna*, mot culte, pres del francès, el lloc del qual és ocupat per veus populars com *munt d'arena*, *muntó d'arena*, *munt de sorra*, *muntell*, *munter*, *muntanyàs*, com ha passat amb el cultisme *cometa*, d'origen grec, que veiem usat als altres punts mediterranis, mentre que el català ha preferit *estel en cua*, *estel en coa*, *estel en coua*, *estel en cuga*, *estrela en coua* o el castellanisme valencià *estrel del (en) rabo*. Igualment crida l'atenció l'absència de *tromba marina* i, en el seu lloc, l'ús popular de *màniga*, *màniga d'aigua*, *manguera*, *fibló*, *cap de fibló*, *bufumet* (aquest, potser de *Mafumet*, com insinua el *DECat*).

L'examen dels materials catalans manifesta l'originalitat de certes formes dialectals, com *mar blanca* 'mar calma' (absent del *DIEC*), el mallorquí *sabonera* 'escuma', el gironí *llongada* 'riba', *lluna perduda* 'lluna nova' (l'Escala); arcaïsmes com *servar* 'governar [l'embarcació]', *fer sòl* 'tocar fondo' (l'Escala); neologismes com *rana* 'bussejador' (Blanes, l'Escala); la presència de fraseologismes amb mots bessons com *lluna de roda roda* (Cullera), *anar terra terra*, *anar vora vora*; i especialment la productivitat sinonímica, com, verbigràcia, per a 'estel del dia'; per a 'pluja fina', els geosinònims *borrimet*, *cameta de mosca*, *cameta d'aranya*, *estel del dia*, *estel de l'alba*, *estel del pastor*, *estel dels boters*, *lleó* ['lluor'] *del dia*, *estel*. Algun castellanisme guaita el cap, en general molt discretament: *isla* 3 (on?), *rumbo*, *menguant*, *xubasco*.

Hem de felicitar efusivament primer els col·lectors de les dades per la ímproba feina realitzada i, segonament, els editors que han tingut la iniciativa de rescatar-les i, amb un equip competent, procedir a la seva publicació. Com a observacions de caràcter general, creiem que seria útil, al costat de la llista numèrica de conceptes, afegir la llista per ordre alfabètic, mentre aquesta no es trobi al final de l'obra. A l'Alguer s'han fet dues enquestes, una per al català i una altra per al sard: cal tenir en compte que la llengua pròpia d'aquesta ciutat és el català, amb penetració important de sardismes des del s. XVI-XVII (però no d'introducció del sard), que dona a aquest sistema una notable personalitat dins el conjunt català; suposo que en el volum futur, dedicat a les localitats, s'explicarà el motiu d'aquesta dualitat. Els noms de les poblacions de *Banyuls* i *l'Alguer* figuren en les llengües oficials, francès i italià respectivament (*Bagnuls-sur-Mer* i *Alghero*); no estaria malament posar-hi al costat els noms en la llengua pròpia, el català. Finalment cal reconèixer les enormes dificultats que s'han hagut de superar en la unificació dels signes fonètics en una obra tan complexa on han intervingut lingüistes de llengües tan diferents, no exclusivament romàniques, i de formació desigual; tanmateix, el resultat és, en conjunt, francament positiu; intentant trobar ossos en el lleu, creiem que pot desconcertar un lector català de *l'Atlante* acostumat al sistema de l'AFI veure el grafema [ʃ] per la sibilant alveolar sonora [z] (de l' it. *rosa*) en casos com *e[ʃ] baifons* per *e[z] baifons* o *lli[ʃ]a* per *lli[z]a* de l'AFI.

En suma, una obra singular, que honora la lingüística europea i ofereix precioses dades sobre el lèxic dipositat al llarg dels segles per generacions de navegants i pescadors que han solcat la Mar Mediterrània.

Joan VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

DASCA, Maria / CAMPS ARBÓS, Josep (ed.) (2024): *Francesc Serés: la pell de la realitat*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 127 p.

El monogràfic sobre Francesc Serés de la Societat Catalana de Llengua i Literatura forma part del cicle «Clàssics contemporanis» dedicat a l'estudi d'autors catalans actuals. Aquesta interessant iniciativa de l'IEC prové de Montserrat Bacardí i de Francesc Foguet. El llibre que recull les conferències dedicades a Serés s'obre amb una introducció de Maria Dasca i Josep Camps tan ben articulada i sintètica que fa innecessària aquesta ressenya. Segui com sigui, se'ns ha demanat que analitzem com s'analitza l'obra de Serés. Sense saber com, ens hem convertit en observadors dels observadors de les observacions d'un escriptor.

Coincidim amb els editors que els milers de fulls escrits pel prohom de Saidí giren al voltant dels conceptes de realitat, frontera, país, societat i treball. Tanmateix, hi ha més que això. Per no incidir en aspectes remarcats dins el simposi, n'assenyalarem un que no s'hauria de quedar al marge: la literatura. Les perspectives d'anàlisi dels participants del simposi, casualment o no, es van centrar en els temes de l'obra seresiana més que no pas en la seva dimensió literària, llevat de la intervenció de Foguet i del breu esment que fa el mateix escriptor al seu estil. Curiosament, la primera recepció de la seva obra subratllava «l'estil Serés» que Pere Ballart (2012) qualificava d'«agilitat estilística inusitada». En canvi, al 2023, els crítics semblen més interessats en els seus continguts teòrics que no pas en la seva concreció formal.